

MA'NAVIY MEROSDAN MIGRATSIYAGACHA

Sattorov Yusuf

+99899770407

Yusufbek_0407gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tadqiqot markaziy Osiyo hududida shakllangan o'zbek etnosining ijtimoiy-tarixiy taraqqiyoti, islomiy ma'naviyat va diniy ilm-madaniyat orqali milliy o'zlikni mustahkamlash hamda Saudiya Arabistonidagi o'zbek diasporasining shakllanishi, ijtimoiy-madaniy holati va milliy o'zlikni saqlash tajribasini birlashtirilgan kontekstda ko'rib chiqadi. Birinchi navbatda, o'zbek etnosi turli tarixiy sinovlar — mustamlaka davri, sovet tuzumi, xalqaro migratsiya — orqali o'tgan, shu bilan birga o'z tilini, urf-odatlarini va islomiy ma'naviyatni saqlab qolishga muvaffaq bo'lgan milliy birlik sifatida tahlil qilinadi. Ikkinchi jihatdan, islom dini va uning Markaziy Osiyodagi ilm-madaniy merosi — xususan buyuk olimlar (masalan, Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy va boshqalar) — o'zbek jamiyatida ma'naviy va madaniy uyg'unlik yaratilishida hal qiluvchi rol o'ynagani ko'rsatiladi. Uchinchi jihat — Saudiya Arabistonidagi o'zbek diaspora holati bo'lib, u yerda yashayotgan yurtdoshlarimizning milliy o'zlikni saqlash, o'zbek tilida so'zlash, urf-odatlarini davom ettirish, shuningdek, xalqaro musulmon jamiyati bilan aloqalarni mustahkamlashdagi tajribalari tahlil qilinadi. Tadqiqot yakunida shuni belgilaydi-ki, o'zbek etnosining yashash hududidan qat'iy nazar — mintaqa ichida va diaspora holatida — bir ijtimoiy-madaniy birlik sifatida o'rganilishi milliy o'zlikni anglash, xalqlararo integratsiyani rivojlantirish va madaniy-tarixiy merosni davom ettirish uchun muhim manba hisoblanadi.

Kalit so'zlar: o'zbek etnosi, milliy o'zlik, Markaziy Osiyo, islomiy ma'naviyat, diniy ilm-madaniyat, diaspora, Saudiya Arabistoni, Migratsiya, madaniy integratsiya, etnik birlik

FROM SPIRITUAL HERITAGE TO MIGRATION

Abstract. This study examines the socio-historical development of the Uzbek ethnos formed in Central Asia, strengthening national identity through Islamic spirituality and religious science and culture, and the formation, socio-cultural status, and experience of preserving national identity of the Uzbek diaspora in Saudi Arabia in a unified context. First of all, the Uzbek ethnos is analyzed as a national unit that has gone through various historical tests - the colonial period, the Soviet regime, international migration - and at the same time managed to preserve its language, traditions, and Islamic spirituality. Secondly, it is shown that the Islamic religion and its scientific and cultural heritage in Central Asia - in particular, great scholars (for example, Imam al-

Bukhari, Imam at-Termizi, etc.) - played a decisive role in creating spiritual and cultural harmony in Uzbek society. The third aspect is the situation of the Uzbek diaspora in Saudi Arabia, where the experiences of our compatriots living there in preserving their national identity, speaking the Uzbek language, continuing their traditions, as well as strengthening ties with the international Muslim community are analyzed. At the end of the study, it is determined that the study of the Uzbek ethnos as a socio-cultural unit, regardless of the region of residence - within the region and in the diaspora - is an important source for understanding national identity, developing interethnic integration, and continuing cultural and historical heritage.

Keywords: Uzbek ethnos, national identity, Central Asia, Islamic spirituality, religious science and culture, diaspora, Saudi Arabia, Migration, cultural integration, ethnic unity

ОТ ДУХОВНОГО НАСЛЕДИЯ К МИГРАЦИИ

Аннотация. В данном исследовании рассматривается социально-историческое развитие узбекского этноса, сформировавшегося в Центральной Азии, укрепление национальной идентичности посредством исламской духовности, религиозной науки и культуры, а также формирование, социально-культурный статус и опыт сохранения национальной идентичности узбекской диаспоры в Саудовской Аравии в едином контексте. В первую очередь, узбекский этнос анализируется как национальная единица, прошедшая через различные исторические испытания – колониальный период, советский режим, международную миграцию – и при этом сумевшая сохранить свой язык, традиции и исламскую духовность. Во-вторых, показано, что исламская религия и ее научное и культурное наследие в Центральной Азии – в частности, великие ученые (например, Имам аль-Бухари, Имам ат-Термези и др.) – сыграли решающую роль в создании духовной и культурной гармонии в узбекском обществе. Третий аспект – положение узбекской диаспоры в Саудовской Аравии, где анализируется опыт наших соотечественников, проживающих там, в сохранении своей национальной идентичности, владении узбекским языком, продолжении своих традиций, а также укреплении связей с международным мусульманским сообществом. В заключение исследования определяется, что изучение узбекского этноса как социокультурной единицы, независимо от региона проживания – внутри региона и в диаспоре – является важным источником для понимания национальной идентичности, развития межэтнической интеграции и сохранения культурно-исторического наследия.

Ключевые слова: узбекский этнос, национальная идентичность, Центральная Азия, исламская духовность, религиозная наука и культура, диаспора, Саудовская Аравия, миграция, культурная интеграция, этническое единство

Kirish. Markaziy Osiyo hududida shakllangan o‘zbek millati — o‘zligini saqlab qolgan, tarixi va madaniyati bilan boy etnik birlik hisoblanadi. Bu birlik nafaqat mintaqada ichida, balki qo‘shni va jahon xalqlari bilan madaniy, ma’naviy aloqalarni rivojlantirishda ham muhim omil bo‘lgan. Shunday bo‘lsa-da, milliy o‘zlikni anglash va ijtimoiy-madaniy birligini tushunish maqsadida, o‘zbeklarning yashash geografiyasi, hamda diaspora holatlarini ham e’tiborga olish zarur. Xususan, islom dini orqali Madina va Makka shaharlarida (Saudiya Arabistonida) tashkil topgan o‘zbek diasporasi, o‘z milliy urf-odatlarini, o‘zbek tilini himoya qilgani hamda jahon musulmonlari madaniyatiga qo‘shgan hissasi tilga olinishi lozim. Ushbu maqolada esa quyidagi jihatlar ko‘rib chiqiladi: bir — o‘zbek etnosining mintaqadagi tarixi va madaniy taraqqiyoti; ikki — islomiy ma’naviyatning Markaziy Osiyodagi rivoji va o‘zbek olimlari roli; uch — Saudiya Arabistonidagi o‘zbek diasporasining shakllanishi, ijtimoiy-madaniy holati hamda milliy o‘zlikni saqlash tajribasi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Ushbu tadqiqotlarni o‘rganishda bir qancha adabiyotlardan foydalanildi. Xususan Sh. Hayitovning “O‘zbek muxojirligi tarixi”, Nurilloxon Hoji Abdullaxon Xo‘qandiyning “Haj safari kundaligi” va yana bir qancha monografiya va maqolalardan foydalanildi. Ularning asarlari mazkur davrning diplomatik, iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarini o‘rganishda muhim manba sifatida e’tirof etiladi.

1. Esdaliklar, qaydlar, esdaliklar;
2. Chor rossiyasi, sovet davri matbuoti materiallari va ushbu davrda olib borilgan tadqiqotlar;
3. Mustqailik yillarida yurtimizda va horijda chop etilgan tadqiqotlar

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot ishi tarixiylik tamoyili, xronologik va qiyosiy tahlil usullariga tayanadi.

Tahlil va natijalar. O‘zbek etnosi Markaziy Osiyoda — ya’ni bugungi O‘zbekiston, Qirg‘iziston, Tojikiston, Turkmaniston hamda qo‘shni hududlarda — shakllangan. Tarixan Turon mintaqasida ko‘plab madaniyatlar rivojlanib, ularda turkiy-irfoniy elementlar, islom davrida esa musulmon ma’naviyatining rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etdi. O‘zbek etnosi ijtimoiy-tarixiy sinovlardan — mustamlaka davri, sovet tuzumi, xalqaro migratsiya — o‘tgan bo‘lsa-da, o‘z o‘zligini saqlab qolishga muvaffaq bo‘lgan. Bu esa milliy madaniyat, til, milliy urf-odat va islomiy ma’naviyatning uyg‘unligi bilan bog‘liq bo‘ladi.

Milliy o‘zlikni anglash va mustahkamlash jihatidan, o‘zbeklarning yashash hududi qayerda bo‘lmasin — bir ijtimoiy-madaniy birlik sifatida o‘rganilishi muhimdir. Chunki bunday tadqiqotlar mintaqada xalqlari o‘rtasida integratsion jarayonlarni rivojlantirishga, yaxshi qo‘shnichilik va qardoshlik aloqalarini mustahkamlashga xizmat qilishi mumkin. Islom dini Arabiston yarim orolida paydo bo‘lgan bo‘lsa-da,

uning ma'naviyati va diniy ilmlari Markaziy Osiyoda ham katta yuksalishga erishdi. Mazkur hududda bir qator buyuk islom olimlari — masalan, Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Imom Ahmad Yassaviy, Najmiddin Kubro, Abduxoliq G'ijduvoni, Xoja Bahovuddin Naqshbandiy va boshqalar faoliyat yuritgan. Bu olimlar nafaqat Markaziy Osiyoda, balki musulmon dunyosida keng tanilgan ilm-ma'rifat vakillari bo'lgan. Ushbu olimlarning faoliyati va merosi orqali o'zbek jamiyati ichida islomiy ma'naviyat, diniy bilimlar va jamiyat taraqqiyoti birikkan. Bu esa xalq ichida milliy va dini o'zlikning uyg'unlashuviga zamin yaratgan. Shuningdek, islomning markaziy arkonlaridan biri — haj ziyorati — ham o'zbek musulmonlari uchun muhimdir. Masalan, Madina va Makka shaharlariga (Saudiya Arabistonida joylashgan) yurtdoshlarimiz tomonidan muntazam ziyorat amalga oshirilgan. Bu ziyoratlar orqali ular o'z diniy majburiyatlarini bajaribgina qolmay, xalqaro musulmon jamiyati bilan aloqalarni mustahkamlash imkoniga ega bo'lgan.

Diasporaning shakllanish tarixi

Saudiya Arabistoniga o'zbeklarning ko'chishi turli tarixiy omillar bilan bog'liq. Xususan:

- XX asrning 20-30-yillarida sovet tuzumida bosim, masshtabli qatag'onlar va migrant holatlar tufayli bir qator o'zbeklar (va qo'shni turkiy-muslim xalqlar) Arabiston yarim oroliga chiqib ketgan.
- Ushbu diaspora mahalliy sharoitlarda "Turkistoniy" yoki "Buxoriy" nisbalari bilan tanilgan. Masalan, Arabistonlik yurtdoshlarimiz o'z ism-shariflariga "al-Buxoriy", "al-Toshkandiy", "al-Andijoniy" kabi nisba qo'shib tanishtirishlari uchragan. Bu holat o'zining geografik kelib chiqishini ta'kidlash orqali milliy o'zlikni saqlashga xizmat qilgan.
- Saudiya Arabistoni bilan O'zbekiston ortasida madaniy-tarixiy aloqalar mavjudligi ham ta'kidlangan.

Saudiya Arabistonida yashagan o'zbeklar turli ijtimoiy positsiyalarda bo'lgan: tijoratchilar, diniy va dunyoviy ilmlar vakillari, davlat xizmatida ishlovchilar va boshqalar. Masalan, yurtdoshlarimiz Madina va Makkada «Andijon bog'chasi», "Chust takyasi" kabi musofirxonalar tashkil etganlari, o'zbek tilida va o'zbek jamoalarida faol bo'lganlari qayd etilgan. Milliy o'zlikni saqlash jihatidan: oilada va o'zbek jamoalarida o'zbek tilida so'zlash, o'zbek urf-odatlari va an'analarini saqlab kelish holatlari uchragan. Bu esa diaspora ichida jamiyatgacha bo'lgan uyg'unlikni saqlashga yordam bergan.

Diaspora va o'zbek-Saudiya aloqalarining ijtimoiy-madaniy jihatlari

- O'zbek va Saudiya Arabistoni o'rtasidagi madaniy hamkorlik aloqalari mustahkamlanmoqda. Masalan, 2020-yilda Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti

universiteti bilan Saudi Electronic University o'rtasida hamkorlik memorandumini imzolangan.

- Saudiya Arabistonida o'zbeklardan iborat diaspora jamoasi ayni paytda turli ijtimoiy vazifalarni bajarayapti: ilm-ma'rifat sohasida, tijoratda, davlat xizmatida. Shuning bilan birga, ba'zi yurtdoshlarimiz haj va umra ziyoratlarida faol ishtirok etmoqda. Masalan, 2025-yilda o'zbeklar orasidan hajga birinchi guruhlar jo'nab ketgani ma'lum.

Shu bilan birga, diaspora muammolari ham mavjud: til va an'analarni saqlash, iqtisodiy va qonuniy jihatdan integratsiyalashish, mahalliy qonun-qoidalarga moslashish, hamda o'z-o'zini jamiyat ichida tashkil etish muammolari kuzatilgan. Masalan, 2025-yilda Saudiya Arabistonida mehnat huquqini buzgan o'zbek fuqarolari vatanga qaytarilgan hollari mavjud.

Xulosa. Umuman olganda, o'zbek etnosi Markaziy Osiyoda shakllanib, tarixiy sinovlardan o'tgan va milliy hamda madaniy o'zligini saqlab kelayotgan xalqdir. Islomiy ma'naviyat va diniy ilmlarning Markaziy Osiyoda rivojlanishida o'zbek olimlari va madaniyati muhim rol o'ynagan. Saudiya Arabistonidagi o'zbek diaspora esa milliy o'zlikni saqlab qolish, islomiy ma'naviyatni davom ettirish va jahon musulmonlari madaniyati bilan aloqalarni mustahkamlash jihatlarida o'ziga xos tajriba yaratgan. Shu nuqtai-nazardan, o'zbek xalqining yashash hududidan qat'iy nazar — jamiyat ichidagi ijtimoiy-madaniy birlik jihatidan — izchil o'rganilishi milliy o'zlikni anglash, xalqlararo integratsiyani mustahkamlash va tarixiy madaniy merosni davom ettirish uchun muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Akmal Akrom. Xudoyorxon qanday o'lgan? „Turkiston“, 1992 yil 18 fevral.
2. Akmal Akrom. Mirkomilboy qanday shaxs edi? „Sharq yulduzi“ 1992 yil.5-son,89-bet;
3. O'zbekiston respublikasi MDA. 2661 f, 1yo, 233sh, 6-7 betlar.
4. Nurilloxon Hoji Abdullaxon Xo'qandiy „Muborak haj safari“, Toshkent, „Kamalak“, 1991-yil 25-bet.
5. Abdulvohid Yassa. Jon ketar, Vatan ketmas. „Guliston“ 1996-yil,3 son,15-bet.
6. Muallifning shaxsiy muloqoti materiallari, 1991-yil 15 may.
7. „Xalq so'zi“.1992-yil 20-mart.
8. Hayitov Sh.A., Sobirov N.S., Legay A.S. „Xorijdagi o'zbeklar“.Toshkent. „Fan“ 1992-yil, 14- bet.
9. Boliyev E. Alloh dilingda, qo'ling ishda bo'lsin. „Xalq so'zi“ 2002-30-avgust.